

**Flygtningenævnets baggrundsmateriale**

|                                 |                                             |
|---------------------------------|---------------------------------------------|
| <b>Bilagsnr.:</b>               | <b>58</b>                                   |
| Land:                           | Aserbajdsjan                                |
| Kilde:                          | Utrikesdepartementet                        |
| Titel:                          | "Mänskliga rättigheter i Azerbajdzjan 2006" |
| Udgivet:                        | 20. marts 2007                              |
| Optaget på baggrundsmaterialet: | 20. marts 2007                              |

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

## Mänskliga rättigheter i Azerbajdzjan 2006

### ALLMÄNT

#### 1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Läget för de mänskliga rättigheterna har generellt inte förbättrats under 2006, snarare har det i vissa avseenden försämrats.

Inga av de val som genomförts i Azerbajdzjan sedan självständigheten kan betraktas som fria och rättvisa. Trots att en rad praktiska förbättringar infördes till parlamentsvalet i november 2005 drog de internationella valobservatörerna slutsatsen att genomförandet inte levde upp till internationella normer. Valdeltagandet var liksom vid presidentvalet lågt, och befolkningen förefaller uppgiven inför möjligheten att påverka den politiska situationen.

Oppositionen och det civila samhället undertrycks. Polisbrutalitет och godtyckliga arresteringar är inte ovanliga. Inskränkningar i yttrande-, press-, förenings- och mötesfriheten blivit vanligare under det senaste året. Myndigheterna synes besatta av smittorisken från ”färgade” revolutioner à la Georgien och Ukraina och förefaller ha beslutat sig för inskränkningar av det civila samhällets förutsättningar att utvecklas fritt. Särskilt yttrandefriheten har beskuren, och journalister har i tidigare okänd omfattning utsatts för hot, misshandel och mord.

Korruptionen i landet är omfattande, vilket präglar hela samhället. En ny anti-korruptionslag trädde i kraft i början av 2005 men mycket återstår ännu att göra.

Trots stora oljerikedomar och hög ekonomisk tillväxt har man inte lyckats fördela intäkterna på ett sätt som kommer merparten av befolkningen till godo. Fattigdom är fortsatt ett problem. Tillgången till utbildning och hälsovård minskar.

Ingen lösning på konflikten med Armenien om Nagorno-Karabach har kunnat nås. Internflyktingarnas situation är fortfarande svår.

## **2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer**

Azerbajdzjan invaldes i maj 2006 i FN:s nybildade råd för mänskliga rättigheter (*Human Rights Council*). Med deltagandet i detta råd följer särskilda förpliktelser när det gäller iakttagandet av mänskliga rättigheter, förpliktelser som Azerbajdzjan också uttryckligen åtagit sig att följa.

Azerbajdzjan har anslutit sig till följande konventioner:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn-
- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)

## **MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER**

### **3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr**

Rätten att hålla personer häktade före rättegång överskrids ofta med flera månader.

Trots förbud i lagstiftningen förekommer tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling av fängslade personer, ofta i syfte att få fram ett

erkännande (elchocker, våldtäkter o.dyl.). Flera fall av polisbrutalitet rapporteras ha haft dödlig utgång. Det är sällan någon åtalas för sådana brott. Ombudsmannen har dock kunnat besöka några fängelser och häkteslokaler och har etablerat en "hotline" för klagomål. Förhållandena i fängelserna är undermåliga, för att inte säga livshotande, och resulterar bland annat i spridning av tuberkulos och andra infektionssjukdomar. Oftast ankommer det på den dömdes familj att svara för mat och medicin.

#### **4. Dödsstraff**

Dödsstraffet avskaffades år 1998. Den sista avrättningen ägde rum 1992.

Nagorno-Karabach antog 2003 den armeniska brottsbalken och avskaffade därmed dödsstraffet. Inga avrättningar hade då ägt rum sedan 1997.

#### **5. Rätten till frihet och personlig säkerhet**

Godtyckliga arresteringar förekommer. Detta har bland annat drabbat medlemmar av oppositionspartier. Inför parlamentsvalen hösten 2005 arresterades ledaren för Yeni Fikir (Nytt tänkande), en ungdomsorganisation med band till oppositionen, för att ha försökt omstörta regeringen. Även andra medlemmar av Yeni Fikir anhölls och utsattes för hot eller misshandel. Vidare arresterades eller avskedades ett antal högt uppsatta ämbetsmän, inkl. några ministrar, anklagade för att ha förberett en statskupp. Flera av dem fängslades. De bekännelser som vissa av dem gjorde misstänks ha framtvingats med våld.

I några fall under det senaste året har olikttänkande dömts till långa fängelsestraff för narkotikabrott, när det i själva verket förhållit sig så att narkotikan placerats ut utan de anklagades vetskap för att få en anledning att anhålla dem.

Även om en rad politiska fångar benådats genom presidentdekret återstår ett antal fångar och nya tillkommer. De som frisläppts hindras dessutom från att ägna sig åt politiska aktiviteter. Ett hundratal politiska fångar beräknas f.n. finnas i landet.

Frihet att resa in eller ut ur landet råder. Begränsat utresetillstånd gäller militärer som anses ha kännedom om statshemligheter. Vissa restriktioner gäller för internflyktingars val av bosättningsort.

#### **6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen**

Rättssäkerheten är mycket bristfällig. Domstolsväsendet kan, i motsats till vad som stadgas i grundlagen, inte betraktas som oberoende av den verkställande

makten. Rättssystemet lider också av underbemanning, ineffektivitet och utbredd korruption, och det kan inte sägas råda likhet inför lagen. Mutor accepteras allmänt.

Under Europarådets överinseende pågår nyrekrytering av domare.

År 2002 utnämndes en ombudsman vars uppgifter motsvarar en svensk justitieombudsmans. Hennes verksamhet har emellertid kritiserats för att vara föga effektiv och otillräckligt oberoende av den verkställande makten.

## **7. Strafffrihet**

Toleransen för myndighetsutövare som utövat tortyr får anses vara stor, trots att tortyr är förbjuden. Detsamma kan sägas beträffande korruption. Regeringen ser mellan fingrarna på våldsanvändning för att förhindra oliktankande att verka i samhället.

## **8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.**

Grundlagen föreskriver yttrande- och pressfrihet och förbjuder uttryckligen censur. Myndigheterna använder emellertid en rad metoder för att förhindra fri debatt och kritiska röster. Tidningarna är beroende av staten för tryckning och distribution. Regimkritiska journalister kan berövas sin lön. Företag som annonserar i oppositionsvänliga tidningar råkar i svårigheter. Journalister oskadliggörs genom ärekränkingsmål. Inför risken av en förtalsprocess iakttar många tidningar självcensur. Hot, misshandel och trakasserier mot journalister ökade i omfattning inför parlamentsvalet i november 2005 och har fortsatt under 2006. En veritabel våldsvåg mot journalister har inträffat under 2006. Myndigheterna ter sig oförmögna eller ovilliga att ställa de ansvariga till svars.

Det finns ingen oberoende tv-kanal som släpper fram oppositionella röster. Den enda någorlunda objektiva kanalen, ANS, stängdes under hösten men öppnades åter efter kraftiga internationella påtryckningar. Fria massmedier tystas ned systematiskt.

Demonstrationer som organiserats av oppositionen har skingrats och demonstranter har arresterats, fängslats eller bötesbelagts utan rättegång. I samband med parlamentsvalet i november 2005 gick polisen vid flera tillfällen till attack mot demonstranterna och slog dem i vissa fall medvetlösas. Sedan dess har alla ansökningar från oppositionen om att få arrangera demonstrationer eller offentliga möten avslagits.

Försvarare av mänskliga rättigheter och journalister har attackerats i media. Ett antal personer sitter fängslade på grund av sina politiska åsikter. De fängslade

oppositionsledare som frigetts har förbjudits att delta i det politiska livet. Flera oppositionspolitiker har lämnat landet och vågar inte återvända på grund av risken för repressalier.

Religiösa samfund måste registreras, vilket ibland förvägras vissa protestantiska samfund. Muslimska församlingar måste underordna sig den officiella föreningen för Kaukasusmuslimer. Muslimska ledare från Iran och andra länder som vägrat inordna sig har förbjudits verka i landet, likaså vissa muslimska hjälporganisationer som anklagats för samröre med terrorister.

Utlänningar tillåts inte missionera i landet. Tillstånd krävs för att importera religiös litteratur. Politiska partier får inte engagera sig i religiösa frågor, och religiösa ledare får inte inneha politiska poster.

## **9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna**

Den politiska makten är till stor del koncentrerad hos presidenten, och inrikes- och säkerhetsministerierna rapporterar direkt till presidenten. Presidentmakten skall enligt grundlagen balanseras av parlamentet, men parlamentet kan inte betecknas som oberoende. Det finns ett stort antal registrerade partier i landet. Oppositionen är dock svag och splittrad. Den är inte alltid heller oberoende av presidenten. Inte sällan kandiderar enskilda personer till parlamentet för att komma i åtnjutande av den immunitet som tillkommer parlamentsledamöter.

Efter den orangea revolutionen i Ukraina och rosornas revolution i Georgien fruktar nuvarande regim att även det azerbajdzjanska samhället skall smittas av liknande demokratiserings- och frihetssträvanden. Ledarna för ungdomsrörelsen Yeni Fikir (se avsnitt 5 ovan) dömdes i juli 2006 i en skenrättegång till fängelsestraff på mellan fyra och sju år. De hårda domarna skall med all sannolikhet uppfattas som en varning mot politiskt engagemang.

Lokalt finns parallella maktstrukturer av dels politiska ledare som utses av presidenten, dels lokalt valda ledare. Framstegen när det gäller att utveckla lokalt självbestämmande är emellertid ytterst begränsade. Finansiella medel och verkligt ansvar har ännu inte i någon större utsträckning överförts till lokala myndigheter.

Parlamentsvalet i november 2005 kännetecknades av utbrett valfusk. Bland annat noterade de internationella valobservatörerna (OSSE, Europarådet, EU-parlamentet och NATO:s parlamentarikerförsamling) bristande möjligheter för oppositionen att genomföra valkampanjen på lika villkor, övervikt av regeringstroga personer i valkommissionerna, trakasserier gentemot nationella valobservatörer, i förväg ifyllda valsedlar och bristande överensstämmelse mellan avgivna röster och röstresultat. Observatörerna välkomnade de

förbättringar av procedurerna som genomfördes inför valet, såsom färgning av röstades finger i syfte att förhindra att någon röstade mer än en gång. Åtgärderna var dock otillräckliga. Presidenten har medgivit att vissa oegentligheter förekom och har beordrat att dessa skall utredas. Resultaten i flera valdistrikt har annullerats och ansvariga har avskedats och i vissa fall ställts inför rätta. Myndigheterna instämde dock inte i observatörernas slutsats att valet generellt inte levde upp till internationella normer. Inte heller de lokalval som hållits under 2006 bedöms ha gått rätt till i alla avseenden, även om framsteg gjorts på vissa områden. Oppositionspolitiker fortsätter att förföljas.

Kvinnor har samma rätt till valdeltagande och valbarhet som män. I praktiken är de dock underrepresenterade i båda dessa grupper. Mindre än 15 procent av parlamentets 125 ledamöter är kvinnor. En av dessa är presidentens hustru. Kvinnorepresentationen i regeringen är 15 procent.

## **EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER**

### **10. Rätten till arbete och relaterade frågor**

Arbetslösheten är hög, men tillförlitliga siffror saknas. Ett stort antal azerbajdzjaner bor och arbetar i utlandet, främst i Ryssland.

Enligt författningen har arbetstagare rätt att vara medlem av fackförening och att strejka. Restriktioner råder dock för vissa statligt anställda. I praktiken är huvuddelen av fackföreningarna staten närstående.

### **11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa**

Hälsosektorn tar i anspråk endast 0,8 procent av landets BNP. Trots att hälsovården i princip skall vara fri förekommer i hög utsträckning informell avgiftsbeläggning med konsekvenser för de fattigaste. Lönerna i hälsosektorn är låga, läkarbristen är stor och mediciner och annan utrustning, som patienterna själva får tillhandahålla, är kostsam.

### **12. Rätten till utbildning**

Skolan är obligatorisk till 17 års ålder men tillgången på utbildning är idag sämre än vad som var fallet vid republikens grundande. Likväl är läskunnigheten förhållandevis hög. Lärarlönerna är låga och eleverna själva svarar för vissa skolutgifter som böcker, papper, etc. vilket medför svårigheter för de fattiga att sända sina barn till skolan.

### **13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard**

Trots den starka tillväxten i landet på grund av exploateringen av gas och olja är levnadsstandarden i Azerbajdzjan långt ifrån tillfredsställande för större delen av befolkningen. Landet har placeringen 99 (av 177) i FN:s fattigdomsindex, Human Development Index. Enligt officiella uppgifter lever 42,5 procent av befolkningen på eller under fattigdomsgränsen.

## **OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA**

### **14. Kvinnors rättigheter**

Författningen stadgar att mannen och kvinnan skall åtnjuta lika rättigheter. Likväl lägger kulturella traditioner band på kvinnors möjligheter att i full utsträckning verka i samhällslivet. Inkomstklyftorna mellan kvinnor och män är stora. Få kvinnor uppnår ledande positioner och de flesta kvinnor känner inte till sina rättigheter. Kvinnors möjligheter till legalt skydd är begränsade när de utsatts för våld i hemmet. Det flesta anser att sådant våld är en familjeangelägenhet. Polisvåld mot kvinnor i demonstrationer och liknande uppfattas av somliga som ett särskilt problem.

Handeln med kvinnor och flickor från, till och via Azerbajdzjan är omfattande och har lett till antagandet av en nationell handlingsplan och en ny brottslagstiftning vad gäller människohandel. Lagstiftningen utarbetades i samarbete med IOM, OSSE och USA. Ett första skyddat boende för kvinnor har nyligen tagits i bruk.

### **15. Barnets rättigheter**

Våld mot barn är, allmänt sett, sällsynt i det azeriska samhället och straffrätten föreskriver stränga påföljder för övergrepp mot barn. Åldersgränsen för deltagande i de militära styrkorna är 18 år. Gatubarn liksom barnarbete förekommer dock och i större städer är det inte ovanligt med tiggande barn på gatorna. Speciellt för flyktingbarn är förhållandena svåra. Den legala åldersgränsen för att få utföra arbete är 14 år vid föräldrarnas samtycke, i annat fall 16 år.

### **16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk**

Armenierna är inte alltid väl sedda bland allmänheten, och många av dem söker dölja sitt ursprung. De kan dock inte anses vara utsatta för systematisk



diskriminering av myndigheterna. Vissa trakasserier uppges emellertid förekomma. Även andra minoriteter som kurder, turkar m.fl. uppges ibland utsättas för orättvis behandling.

Vapenvägrare, framför allt *Jehovas vittnen*, anklagas inte sällan för att ”desertera” och kastas i fängelse. Azerbajdzjan åtog sig i samband med anslutningen till Europarådet att anta en lag om alternativ militärtjänst för samvetsvägrare. Först nu har man påbörjat arbetet på en sådan lag. En medlem av Jehovas vittnen dömdes i juli 2006 till sex månaders fängelse villkorligt, ty de militära myndigheterna uppges inte egentligen ha velat fängsla honom utan endast skrämma honom att fullgöra sin militärtjänst...

### 17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Azerisk lagstiftning förbjuder inte någon att leva som HBT-person (homo-, bi- eller transsexuell). Det finns å andra sidan inte något lagstadgat skydd mot diskriminering. Ingen debatt förekommer i samhället om dessa frågor och personer som väljer att öppet visa sin HBT-tillhörighet riskerar att utsättas för trakasserier av omgivningen.

### 18 Flyktingars rättigheter

I Azerbajdzjan finns det omkring 800 000 internflyktingar som har flytt eller fördrivits från **Nagorno-Karabach** och angränsande områden. Nagorno-Karabach förklarade sig självständigt från Azerbajdzjan 1991 och blev sedan föremål för krig mellan Armenien och Azerbajdzjan. Sedan eldupphöröverenskommelsen 1994 håller Armenien de sju azeriska provinser som omger Nagorno-Karabach ockuperade. Dessa kommer enligt en principöverenskommelse som ännu inte bekräftats att lämnas tillbaka till Azerbajdzjan i utbyte för självstyre för Nagorno-Karabach. Under tiden pågår skärmytslingar utmed eldupphörlinjen. En lösning av konflikten kompliceras av att den armeniska befolkningen i Nagorno-Karabach i en folkomröstning i november 2006 uttalade sitt stöd för en egen grundlag för utbrytarrepubliken som i praktiken skulle göra denna självständig.

Ingen annan nation har så många internflyktingar i förhållande till folkmängden som Azerbajdzjan. Många av dem lever fortfarande under mycket svåra förhållanden, vissa rentav under existensminimum. Det internationella samfundet med UNHCR i spetsen (FN:s flyktingkommissariat) svarar för deras försörjning. Någon egentlig hjälp från staten kan inte påräknas.

UNHCR har under flera års tid hjälpt Azerbajdzjan att bygga upp kapacitet för att handlägga ansökningar om asyl. Sedan januari 2005 finns en "Refugee Status Determination Unit" som införlivats i regeringskansliet. UNHCR har

utbildat personalen, betalar 25 procent av lönerna och fungerar fortfarande som observatör, ibland även som konsult. UNHCR utbildar regelbundet domare, åklagare, poliser och gränsvakter.

De flesta asylsökande, 75 procent, kommer från Tjetjenien men dessas ansökningar prövas överhuvudtaget inte. De får ett skyddsdocument av UNHCR, vilket gör att de kan vistas i Azerbajdzjan. De har dock inte rätt att arbeta och endast akutsjukvård finns att tillgå för denna grupp. Övriga asylsökande kommer främst från Iran, Irak och Afghanistan.

Sedan 2004 finns ett dekret från presidenten om att internflyktingar och flyktingar skall få bistånd med bostäder och annan social hjälp, men i praktiken fungerar inte detta.

## **19. Funktionshindrades rättigheter**

Lagen om stöd åt funktionshindrade stadgar om företräde för handikappade att få bostad, subventionerade offentliga transporter samt extra pensionstillskott. I praktiken är dock funktionshindrade i stort sett osynliga i samhället, och bristande resurser utgör ett hinder i strävan att leva upp till lagens ambitioner.

## **ÖVRIGT**

## **20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter**

Såväl nationella som internationella organisationer för mänskliga rättigheter verkar i landet. Alla nationella organisationer är dock inte att betrakta som oberoende. Det finns relativt litet stöd hos allmänheten för dessa organisationer, och man saknar tilltro till möjligheterna att via frivilligorganisationer påverka samhällsutvecklingen.

Lagstiftningen kring organisationernas verksamhet och finansiering är svåröverskådlig och lämnar stort utrymme för tolkningar. Vissa enskilda organisationer förvägras registrering med tekniska orsaker som förevändning. En del aktivister har utsatts för förtal och trakasserier. En viss dialog förekommer dock mellan regeringen och organisationer som verkar för mänskliga rättigheter.

## **21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter**

Av stor betydelse är Europarådets övervakning och rådgivning i samband med Azerbajdzjans uppfyllande av villkoren för medlemskap i Europarådet. Europarådets ministerkommitté har tillsatt en särskild övervakningsgrupp för Armenien och Azerbajdzjan för att regelbundet kunna följa den demokratiska

utvecklingen i dessa båda länder. Sverige innehar 2006-2007 ordförandeskapet i denna kommitté.

UNHCR fullgör ett angeläget uppdrag till skydd för internflyktingarna från Nagorno-Karabach. Som en del av OSSE:s så kallade ”mänskliga dimension” (program för mänskliga rättigheter, med mera) ingår det även i mandatet för OSSE:s kontor i Baku att arbeta med de mänskliga rättigheterna. UNDP stöder den statliga kommissionen för mänskliga rättigheter, vilken inrättades 1999.

Den handlingsplan för samarbetet mellan Azerbajdzjan och EU som undertecknades den 14 november 2006 innehåller flera prioriterade områden som gäller mänskliga rättigheter. Man har enats om att verka för att

- fördjupa demokratin, bl.a. genom att främja fria och rättvisa val
- stärka skyddet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter
- bekämpa korruptionen
- minska fattigdomen.

I den samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Södra Kaukasien som antogs av regeringen i januari 2006 föreskrivs att ”målet med utvecklingssamarbetet i Azerbajdzjan skall vara att skapa förutsättningar för demokratisk samhällsstyrning och att öka respekten för de mänskliga rättigheterna. I detta arbete skall de fattigas perspektiv vara vägledande”. Bland Sidas projekt i Azerbajdzjan märks flera som syftar till utbildning i mänskliga rättigheter, bl. a riktade till unga advokater samt till barn och internflyktingar. Två av de Sidafinansierade regionala projekten i Södra Kaukasien gäller mänskliga rättigheter: Kvinnors roll i freds- och konflikтарbetet (”Women for Conflict Prevention and Peace Building”) och Könnsdimensionen i det politiska livet (”Gender and Politics”).